

Класифікація та структура уроків теоретичного навчання

У педагогічній практиці ПТНЗ найбільшого поширення одержала урочна форма навчання. В основі класифікації типів уроків теоретичного навчання лежить основна дидактична мета, яку планують досягти на уроці. Вид уроку визначається методикою його проведення. *Типи* та відповідні їм види уроків наведені в табл. 1.

Таблиця 1.

Типи та види уроків теоретичного навчання

№ з/п	Тип уроку	Вид уроку	Основна дидактична мета
1	2	3	4
1.	<i>Урок засвоєння нових знань</i>	Лекція, бесіда, евристична бесіда, самостійна робота з літературою, розповідь, екскурсія, перегляд кінофільму з обговоренням, робота з електронними підручниками тощо.	Сприйняття та первинне усвідомлення нової навчальної інформації, запам'ятовування основних суттєвих фактів, понять, закономірностей.
2.	<i>Урок закріплення і удосконалення знань, умінь, навичок</i>	Практична робота, лабораторно-практична робота, самостійна робота, семінар, дискусія, виконання вправ, дидактичні ігри, робота з навчальними програмами на комп'ютері, бінарний урок тощо.	Вторинне усвідомлення нового навчального матеріалу шляхом відтворення та застосування набутих знань у практичній діяльності, закріплення знань та формування вмінь.
3.	<i>Урок узагальнення та систематизації нових знань та вмінь</i>	Ділова гра, рольова гра, аналіз конкретних ситуацій, конкурс, дискусія, науково-практична конференція, захист рефератів, самостійна робота з додатковою літературою, лабораторно-практична робота тощо.	Узагальнення та систематизація набутих знань та умінь за темою, розвиток критичного і творчого мислення, усвідомленої активності учнів. Формування вмінь з прийняття рішень у нестандартних ситуаціях.
4.	<i>Комбінований урок</i>	Змішаний (використовуються елементи різних видів уроку).	Сприйняття, закріплення, вдосконалення, застосування та контроль знань, умінь учнів.
5.	<i>Контрольно-перевірочний урок</i>	Письмова контрольна робота, залік, тестування, бесіда для фронтального опитування, робота з контролюючими програмами на комп'ютері, ущільнене опитування тощо.	Виявлення рівня усвідомленості та глибини знань, перевірка та оцінка вмінь і навичок їх практичного застосування, отримання даних для атестації.

Окремо можна виділити групи *нетрадиційних видів уроків*:

- уроки у вигляді змагань та ігор (конкурси, турніри, вікторини, брейн-ринги тощо);
- уроки публічного спілкування (прес-конференції, диспути, взаємне навчання тощо);
- уроки, що спираються на фантазію учнів (урок-раціоналізаторська пропозиція, урок-матриця ідей, урок-винахід тощо);
- уроки комбіновані з іншими організаційними формами навчання (урок-консультація, урок-віртуальна екскурсія, урок-семінар, урок-залік тощо);
- уроки, в основі яких – нетрадиційна діяльність учнів (уроки-взаємонавчання, урок-суд, уроки-співпраці, уроки-самоуправління тощо);
- інтегровані, бінарні уроки.

Урочна форма навчання дозволяє викладачу вирішити такий **комплекс дидактичних цілей**:

- повідомлення учням нової інформації, організація самостійного вивчення нового навчального матеріалу, формування усвідомленого розуміння навчальної інформації і розвиток механізмів мислення;
- повторення і закріплення вивченого матеріалу, узагальнення і систематизація отриманих знань, експериментальне підтвердження нового матеріалу;
- формування професійних практичних умінь і навичок;
- формування вмінь і навичок розумової праці;
- коректування навчального процесу на основі результатів діагностування;
- поглиблення і доповнення знань і вмінь учнів;
- контроль, аналіз і оцінювання знань учнів;
- розвиток пізнавальних здібностей учнів.

При розробці системи уроків теоретичного навчання за конкретною темою необхідно враховувати запланований рівень засвоєння знань і вмінь учнів, який буде досягатися на даному уроці та відображатися в навчальній меті через конкретні дії учнів. Виходячи з діяльності учнів на уроках різних типів, співвідношення змісту уроків і рівнів засвоєння знань і вмінь учнів можливо подати у вигляді, представленою таблицею 2.

Таблиця 2.

Співвідношення цілей уроку і рівнів засвоєння знань і вмінь

№ з/п	Тип уроку	Узагальнююча навчальна мета	Конкретизовані цілі у вигляді діяльності учнів	Рівень засвоєння знань і вмінь
1	2	3	4	5
1.	Урок засвоєння нових знань	Формування основних понять і визначень,	Учні пізнають, розрізняють, класифікують за відомою підставою (при	I рівень засвоєння – <i>учнівський</i> (знання-знайомств

		запам'ятовування учнями нової інформації.	зовнішній опорі).	а).
2.	Урок закріплення та вдосконалення знань, умінь та навичок	Закріплення знань та формування практичних умінь учнів застосовувати знання в типових ситуаціях.	Учні описують, визначають, знаходять, складають, виділяють, пояснюють, обчислюють, демонструють, відтворюють (без зовнішнього підказування, по пам'яті).	II рівень засвоєння – <i>репродуктивний</i> (знання-копії).
3.	Урок узагальнення і систематизації нових знань та умінь	Узагальнення знань і умінь учнів, застосування знань і умінь для вирішення нестандартних ситуацій, формування умінь розв'язання творчих завдань.	Учні видозмінюють, реорганізують, узагальнюють, систематизують, спрощують, ускладнюють, знаходять причинно-наслідкові зв'язки, оцінюють значущість даних, формують нові цілі і визначають алгоритм розв'язання нестандартних завдань.	III рівень засвоєння – <i>евристичний</i> (рівень умінь та навичок) або IV рівень засвоєння – <i>творчий</i> (у залежності від рівня розв'язуваних завдань).
4.	Комбінований урок	Формування системи нових понять, запам'ятовування, застосування нових знань для розв'язання практичних завдань.	Учні відтворюють, описують, пояснюють, обчислюють, формулюють (без зовнішнього підказування).	II рівень засвоєння – <i>репродуктивний</i> (знання-копії).

Кожний тип уроку характеризується своєю структурою, яка залежить від мети уроку, а структурні елементи уроку – своїми задачами, змістом, формою організації навчальної діяльності учнів, методами та засобами навчання, які повинні сприяти досягненню загальної дидактичної мети уроку.

До **основних структурних елементів уроку** можна віднести:

- *організаційну частину та підготовку учнів* до вивчення нового навчального матеріалу (повідомлення теми та цілей уроку, мотивація навчальної діяльності, актуалізація опорних знань і умінь учнів,).

- *повідомлення навчального матеріалу* викладачем (пояснення з використанням наочності та технічних засобів навчання, лекція, демонстраційний експеримент, вирішення проблем, евристична співбесіда тощо);

- *самостійне засвоєння знань учнями* (перегляд кінофільму, робота з навчальними посібниками та довідниками, виконання лабораторно-практичних робіт, робота з електронними підручниками тощо);

- *початкове закріплення та поточне повторення* вивченого матеріалу (робота з картками-завданнями, навчально-контролюючими програмами на комп'ютері, співбесіда, перегляд кінофільму, виконання практичних завдань тощо);

- *вправи на закріплення та вдосконалення* знань і вмінь (розв'язання репродуктивних завдань, робота з картками-завданнями, робота на тренажерах, з електронним підручником тощо);

- *самостійне вдосконалення знань і формування вмінь* (робота з технічною документацією та літературою, розв'язання продуктивних завдань, написання рефератів, підготовка доповідей до семінарського заняття тощо);

- *узагальнююче повторення* (оглядова лекція, співбесіда, складання систематизованих таблиць, діаграм, графіків, схем, класифікацій, перегляд кінофільмів тощо);

- *контроль й оцінка знань та вмінь учнів* (тестування, заліки, проведення контрольних робіт, програмований контроль, опитування за допомогою комп'ютерних програм, взаємоопитування та взаємоконтроль).

Крім зовнішньої структури урок теоретичного навчання характеризується трикомпонентною **дидактичною структурою**, яка включає:

- актуалізацію опорних знань і вмінь;
- формування нових знань і вмінь;
- застосування знань і вмінь у практичній діяльності.

Актуалізація – це відновлення раніше засвоєних учнями знань і вмінь, визначення їх рівня для розуміння, осмислення і кращого запам'ятовування нового навчального матеріалу. Процес актуалізації характеризується такими параметрами: швидкістю, обсягом актуалізованих знань, точністю їх відтворення.

Обсяг знань, які актуалізуються, визначається кількістю відновленої в пам'яті інформації за визначений проміжок часу. *Швидкість актуалізації* можна підрахувати, виходячи з кількості інформації, співвіднесеної з одиницею часу. *Точність актуалізації* полягає у відповідності відтворених знань і вмінь цілям актуалізації, точності формулювань і визначених понять. За обсягом, швидкістю й точністю кращою є *пасивна актуалізація*, тобто нагадування викладачем необхідних опорних знань. Однак для розвитку самостійності і творчого потенціалу учнів більш доцільна *активна актуалізація*, тобто самостійна діяльність учнів. Актуалізація реалізується у вигляді спеціально організованого етапу контролю знань, умінь і навичок, діалогу в процесі пояснення нового навчального матеріалу, перевірки домашнього завдання. Актуалізація не пов'язана з чітко визначеним організаційно-структурним періодом на уроці, залучення знань і вмінь учнів може відбуватися впродовж усього уроку.

Формування нових знань і вмінь – це засвоєння навчальної інформації за темою заняття, формування нових прийомів діяльності, розвиток механізмів мислення.

Застосування знань на практиці – компонент уроку, спрямований на формування практичних умінь і навичок та розвитку професійної самостійності.

У залежності від типу уроку можна рекомендувати таку його структуру та відповідні методи і прийоми навчання (табл. 3).

Таблиця 3

Орієнтовна структура уроків теоретичного навчання різних типів

<i>№ з/п</i>	<i>Тип уроків</i>	<i>Структура уроків</i>	<i>Методи та прийоми навчання</i>
1	2	3	4
1.	Урок засвоєння нових знань	Організаційна частина.	
		Повідомлення теми та цілей уроку.	
		Мотивація навчальної діяльності учнів.	Розкриття професійної значущості теми.
		Актуалізація опорних знань і умінь учнів, перевірка домашнього завдання.	- Усне фронтальне опитування; - тестове опитування; - короткочасна письмова робота; - взаємоопитування та рецензування відповідей.
		Повідомлення нового навчального матеріалу за планом уроку.	- Постановка питань під час пояснення навчального матеріалу; - евристична бесіда; - проблемний виклад навчального матеріалу; - застосування наочних посібників; - перегляд кінофільмів з обговоренням.
		Закріплення знань учнів за кожним пунктом плану викладу навчального матеріалу.	- Робота з опорними структурно-логічними конспектами; - заповнення систематизуючих таблиць, роздаткового навчального матеріалу; - обговорення основних питань навчального матеріалу; - робота в малих групах з виконання завдань; - самостійна робота з літературою.
Виявлення ступеня розуміння учнями матеріалу, що вивчається, уточнення окремих висновків і положень, відповіді на запитання учнів.	- Бесіда; - пояснення; - обговорення питань, що викликали утруднення учнів; - залучення учнів до аналізу помилок.		

		Підбиття підсумків уроку, повідомлення домашнього завдання.	<ul style="list-style-type: none"> - Оцінювання роботи всієї групи й окремих учнів; - дебрифінг; - інструктування щодо виконання домашнього завдання.
2.	Урок закріплення і удосконалення знань, умінь, навичок	Організаційна частина.	
		Повідомлення теми та цілей уроку.	
		Мотивація навчальної діяльності учнів.	<ul style="list-style-type: none"> - Пояснення значущості професійних знань і умінь для майбутньої роботи.
		Відтворення та корекція опорних знань, умінь, навичок.	<ul style="list-style-type: none"> - Виконання вправ; - фронтальне опитування; - бліц-опитування; - взаємоопитування; - тестовий контроль; - технічний диктант; - пояснення складних питань викладачем; - відтворення опорних конспектів і їх окремих граф; - аналіз виробничих ситуацій.
		Повідомлення чи самостійна робота учнів з новою навчальною інформацією.	<ul style="list-style-type: none"> - Бесіда; - самостійна робота з літературою; - самостійна робота з електронними посібниками, навчальними програмами, в мережі Internet.
		Застосування учнями знань у типових умовах.	<ul style="list-style-type: none"> - Виконання типових задач і завдань; - розробка типових технологічних процесів; - дидактичні ігри для формування знань, умінь на репродуктивному рівні; - обговорення та прийняття рішень в конкретних виробничих ситуаціях; - робота в малих групах.
		Корекція знань і умінь учнів, усунення прогалин у знаннях й уміннях учнів.	<ul style="list-style-type: none"> - Бесіда; - пояснення; - відповіді на питання учнів; - робота учнів з дидактичними матеріалами: опорні конспекти, креслення, схеми тощо.
		Перевірка та оцінка знань і умінь учнів	<ul style="list-style-type: none"> - Обговорення результатів виконаних учнями завдань; - взаємооцінювання та самооцінювання.
		Підбиття підсумків уроку. Повідомлення домашнього завдання.	<ul style="list-style-type: none"> - Оцінювання навчальної діяльності учнів на уроці; - обговорення типових помилок; - дебрифінг; - рекомендації по виконанню домашнього завдання.
3.	Урок узагальнення	Організаційна частина.	
		Повідомлення теми і	

	знань і умінь	задач уроку.	
		Мотивація навчальної діяльності учнів.	- Посилання педагога на конкретні нестандартні виробничі ситуації з метою з'ясування, які знання й уміння необхідні для їх вирішення; - зв'язок матеріалу уроку з досвідом учнів.
		Відтворення та корекція опорних знань і умінь.	виявлення причинно-наслідкових зв'язків; - проведення аналізу, оцінювання, порівняння; - виділення головного, узагальнення та систематизація.
		Одержання нових знань і умінь шляхом постановки і рішення проблем, оснований на узагальненні та систематизації набутих знань і умінь.	- Оглядова проблемна лекція; - інтерактивна лекція; - ділова (рольова) гра; - виконання прогностичних завдань; - мозковий штурм; - діагностичні завдання; - робота в малих групах; - завдання з прийняття рішень у нестандартних ситуаціях.
		Поетапне обговорення ходу рішення проблеми.	-Дискусія; - бесіда.
		Підведення підсумків уроку.	- Методи «акваріум», «мікрофон», «опитування експертів»; - дебрифінг.
		Оцінка навчальної діяльності учнів на уроці.	- Рейтингове оцінювання; - взаємо- та самооцінювання.
		Повідомлення домашнього завдання.	- Інструктування щодо виконання домашнього завдання.
4.	Комбінований урок	Організаційна частина.	
		Повідомлення теми, цілей та задач уроку.	
		Мотивація навчальної діяльності учнів.	- Роз'яснення практичного значення навчального матеріалу для майбутньої професійної діяльності.
		Актуалізація опорних знань і умінь учнів.	- Фронтальне опитування; - бліц-опитування; - ущільнене опитування; - тестовий контроль; - робота з картками-завданнями; - технічний диктант.

		Засвоєння нового навчального матеріалу.	<p>Варіанти:</p> <ul style="list-style-type: none"> - повідомлення навчального матеріалу викладачем із застосуванням наочності та технічних засобів навчання; - дворазове викладання навчального матеріалу (з опорним конспектом); - самостійне засвоєння знань учнями шляхом роботи з підручником, електронними носіями інформації, перегляду кінофільму.
		Початкове закріплення та повторення нового навчального матеріалу.	<ul style="list-style-type: none"> - Бесіда; - взаємоопитування та рецензування відповідей;
			<ul style="list-style-type: none"> - технічний диктант; - тестування.
		Формування умінь із застосування знань на практиці.	<ul style="list-style-type: none"> - Виконання усних, письмових і практичних завдань; - рішення задач; - розробка технологічних процесів; - виконання графічних робіт; - вправи на вимірювання та складання схем.
		Підведення підсумків уроку та оцінювання.	<ul style="list-style-type: none"> - Дебрифінг ; - само- та взаємооцінювання.
		Повідомлення домашнього завдання.	<ul style="list-style-type: none"> - Інструктування щодо виконання домашнього завдання.
5.	Контрольно-перевірочний урок	Організаційна частина.	
		Повідомлення мети і завдань уроку.	
		Мотивація навчальної діяльності учнів.	<ul style="list-style-type: none"> - Наведення прикладів необхідності застосування професійних знань і умінь для рішення конкретних виробничих завдань.
		Актуалізація опорних знань і умінь учнів.	<ul style="list-style-type: none"> - Бесіда; - створення проблемних ситуацій; - рецензування відповідей; - взаємоопитування.
		Видача завдань, повідомлення про послідовність і способи їх виконання, відповіді на запитання.	<ul style="list-style-type: none"> - Бесіда; - пояснення.
		Самостійна робота учнів по виконанню завдань на застосування знань у стандартних і нестандартних умовах.	<ul style="list-style-type: none"> - Репродуктивний; - частково-пошуковий; - проблемний; - дослідницький; - аналіз конкретних виробничих ситуацій.
		Перевірка, аналіз і оцінка виконаних завдань.	<ul style="list-style-type: none"> - Взаємооцінювання; - самооцінювання; - оцінка експертами.

		Підведення підсумків уроку та повідомлення домашнього завдання.	- Дебрифінг; - інструктування щодо виконання домашнього завдання.
--	--	---	--